

Journal of Universal History Studies

Hısımlık ve Hasımlık Arasında Temüçin'in Yükselişinde Taiçudların Rolü¹

The Role of the Taichuuds in the Rise of Temujin between Kinship and Enmity

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 12.01.2025 / 24.05.2025

pp. 115-135

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 8(1) • June • 2025 •

İbrahim Güneş

Muş Alparslan University, Department of History, Assist. Prof. Dr., Muş, Türkiye

Email: ibrahimgn02@gmail.com

Orcid Number: 0000-0002-2080-8870

Cite: Güneş, İ. (2025). Hısımlık ve Hasımlık Arasında Temüçin'in Yükselişinde Taiçudların Rolü. Journal of Universal History Studies, 8(1), 115-135. <https://doi.org/10.38000/juhis.1618233>

¹ This article is analyzed by three reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale üç hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

*There is no conflict of interest with any person/ institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/ kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

Bu çalışma, Temücin'in Moğolistan'ın büyük hanı olma yolunda Taiçud boyu ile olan mücadelesine odaklanmaktadır. Taiçud boyu, yalnızca bir rakip olarak değil, aynı zamanda Temücin'in liderlik becerilerini ve azmini şekillendiren bir güç olarak değerlendirilmelidir. Nitekim XII. yüzyılın ortalarında Moğolistan'daki en etkili topluluklardan biri olan Taiçud boyu, Moğol İmparatorluğu'nun çekirdeğinin atıldığı dönemde önemli bir siyasî ve askerî güç olarak varlık göstermiş ve Cengiz Kağan'ın (Temücin) gençlik yıllarında onun en büyük rakiplerinden biri olarak yaşamında derin etkiler bırakmıştır. Temücin'in babası Yesügei'nin ölümünden sonra Taiçudların, Yesügei'nin ailesini yalnızlığa iterek güç kazanmaya çalışması, Temücin'in bu boya karşı büyük bir nefret duymasına yol açmıştır. Temücin, gençlik yıllarında Taiçudlar tarafından esir alınmış, ancak bir Süldüs ailesinin yardımıyla kaçmayı başarmıştır. Bu olay, onun liderlik azmini pekiştirmiş ve kararlılığını artırmıştır. Taiçudlar, Temücin'in siyasî rakibi Camuha'yı desteklemişler de 1201 yılında Temücin'in zaferiyle ağır bir yenilgi almışlardır. Bu mağlubiyet, Taiçud boyunun siyasî gücünü sona erdirmiş, fakat kalan üyeler Moğol İmparatorluğu döneminde farklı rollerde görev almayı sürdürmüştür. Bu nedenle, Taiçudların tarihi, Moğol siyasî yapısını ve Cengiz Kağan'ın yükseliş sürecini daha iyi anlamak için büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taiçudlar, Temücin, Moğollar, Moğolistan, Kabileler.

Abstract

This study focuses on Temujin's struggle with the Taichiud tribe on his path to becoming the Great Khan of Mongolia. The Taichiud tribe, one of the most influential groups in Mongolia during the mid-12th century, emerged as a significant political and military force in the early period of the Mongol Empire. This tribe was one of Temujin's (later known as Genghis Khan) greatest rivals during his youth and had a profound impact on his life. After the death of Temücin's father, Yesugey, the Taiçud attempted to consolidate power by isolating Yesugey's family, leading to Temujin's deep hatred for them. During his adolescence, Temujin was captured by the Taichiud but managed to escape with the help of a Suldus family. This event solidified his determination and leadership ambition. The Taichiud later supported Temujin's political rival, Jamukha, but suffered a crushing defeat in 1201 at the hands of Temujin. This defeat marked the end of the Taichiud tribe's political power, although some surviving members continued to play roles in the Mongol Empire. The Taichiud tribe is significant not only as a rival force but also as a key factor shaping Temujin's leadership skills and resolve. Therefore, understanding the history of the Taichiud is crucial for gaining deeper insight into the Mongol political structure and Genghis Khan's rise to power.

Keywords: Taichiuds, Temujin, Mongols, Mongolia, Clans.

Extended Abstract

The Taichiud clan emerged as one of the most powerful and influential communities in Mongolia in the mid-12th century, leaving a profound impact on the regional political and military structure. However, the limited information available in the sources regarding this clan hinders a full understanding of the historical significance of the Taichiud. Nevertheless, data obtained from existing sources show that the Taichiud played a crucial role in the early periods of the Mongol Empire, particularly as a significant political power before the rise of Genghis Khan (Temüjin). Along with other clans in Mongolia, the Taichiud were among the elements that shaped the fundamental political and cultural structure of the Mongol Empire in the early 13th century. The leadership structure of the Taichiud clan was managed by a powerful and prestigious ruling family based on the lineage of Charaqa Lingqum. The clan held a wide sphere of influence by dominating large and strategically important clans such as Suldus, Besud, Targhud, and Jeüred during the same period. This dominance not only increased the military effectiveness of the Taichiud but also their economic and diplomatic power. However, internal conflicts, struggles for leadership, and power struggles within the clan led to the weakening of this strong structure over time. Although the presence of the Taichiud on the political scene of Mongolia was highly effective, the fate of the Taichiud clan dramatically changed with the rise of Genghis Khan.

After the death of Temüjin's father, Yesügei Ba'atur, in 1172, the Taichiud clan made a significant strategic move by socially and politically excluding Temüjin and his family led by Yesügei's wife, Hö'elün. This situation became a turning point that shaped Temüjin's personality and leadership understanding. Temüjin developed a deep animosity towards the Taichiud with this experience from his childhood. In the late 1170s, Temüjin was captured by the Taichiud but managed to escape with the help of a Suldus family. This escape reinforced Temüjin's inner resilience, solidifying his determination and leadership skills in uniting the Mongol community in the following years. The Taichiud supported Jamuqa, one of Temüjin's rivals, accepting his leadership, but Genghis Khan's victory over Jamuqa in 1201 marked a turning point in the history of the Taichiud. This victory stood out as a significant breakpoint in Temüjin's political career, ending the dominance of the Taichiud and bringing most of the clan under Temüjin's control. During this period, the Taichiud ceased to be merely a military threat, becoming largely subjugated to Temüjin's political ambitions, resulting in many Taichiud members serving in various capacities across different regions of the Mongol Empire.

The Taichiud clan not only transcended being a rival power during Temüjin's rise but also played an essential role in shaping his leadership traits. Particularly, Temüjin's capture by the Taichiud after Yesügei's death increased his resilience and determination, helping him build his leadership understanding of the Mongolian world. The historical development of the Taichiud is critically important for understanding the early phases of the Mongol Empire and the process of Genghis Khan's rise to power. In this context, the historical role of the Taichiud clan has been an effective force in the evolution of Mongolian history and political structure, beyond merely military resistance. This study aims to deeply examine the role of the Taichiud clan in Temüjin's rise to power and reveal its long-term effects on the Mongol Empire.

Giriş

Taiçudlar, XII. yüzyılın ortalarında Moğolistan'ın en güçlü boylarından biri olarak öne çıkmakla birlikte kaynaklardaki sınırlı bilgiler nedeniyle hak ettikleri ölçüde araştırılmamıştır. Temücin zamanında Ambagai Han'ın lideri olduğu bu boy, liderlik mücadeleleri, siyasî çekişmeler ve bölünmelerle anılmasına rağmen, Moğollar arasında etkili bir konumda bulunuyordu. Çarahai linhu'nun soyundan gelen hükümdar ailesi tarafından yönetilen Taiçud boyu, XII. yüzyılda Suldus, Besüd, Tarhud ve Jeüred gibi boyları egemenliği altında tutuyorlardı ve geniş bir nüfuza sahiptiler. Ancak iç çekişmeler ve siyasî bölünmeler boyun zayıflamasına yol açmıştır. Taiçud boyunun kaderi ise Cengiz Kağan'ın² yükselişiyle birlikte köklü bir değişime uğramıştır. Nitekim 1172 yılında Yisügei Ba'atur'un ölümünden sonra, Taiçudlar Yisügei'nin dul eşi Öelün Üjin'in gücünü ele geçirerek Temücin ve ailesini yalnız bırakmıştır. Bu durum, Temücin'in çocukluk ve gençlik yıllarında Taiçudlara karşı derin bir kin beslemesine neden olmuştur. Ergenlik yıllarında Taiçudlar tarafından yakalanan Temücin, bir Suldus ailesinin yardımıyla kaçmayı başarmıştır. İlerleyen yıllarda, bu kişisel deneyimler, Temücin'in Taiçud boyuna karşı kararlılıkla mücadele etmesine zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte Taiçud boyu, Temücin'in karşısında Camuha'yı destekleyerek onun liderliğini kabul etmiştir. Ancak 1201 yılında Cengiz Kağan'ın Camuha'yı yenmesi, Taiçud boyunun sonunu getiren olaylardan biri olmuştur. Nitekim Temücin, Taiçudları mağlup ederek büyük kısmını tahakküm altına almış ve boyun gücünü tamamen kırmıştır. Yine de boyun az sayıdaki üyesi, Moğol İmparatorluğu döneminde çeşitli önemli roller üstlenmeye devam etmiştir (Atwood, 2004, s. 530; Sverdrup, 2016, s. 27-28).

Taiçud boyunun tarihine dair bilgiler, genellikle Cengiz Han unvanı alacak Temücin'in Moğol siyasî birliğini sağlama süreciyle bağlantılı anlatılardan ibaret kalmıştır. Ancak, Taiçudlar sadece bu süreçteki bir rakip güç olarak değil, Temücin'in yaşamını ve liderlik özelliklerini şekillendiren kritik bir unsur olarak da büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle Temücin'in babası Yesügei'nin ölümünün ardından, Taiçudların onu esir alması, liderlik yolundaki mukavemetini ve kişiliğini şekillendiren önemli olaylardan biri olmuştur. Bu durum, Taiçudların sadece bir tarihsel rakip olarak değil, aynı zamanda Temücin'in yaşamındaki dönüştürücü etkiler açısından da incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Taiçudların tarihsel önemini ve Moğolistan'ın siyasî yapısındaki rollerini anlamak, Moğol tarihinin daha geniş bir perspektifle değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu makalede, Temücin'in iktidara giden sürecinde Taiçudlar hakkında mevcut bilgiler incelenmekte ve bu önemli boyun Moğol tarihindeki rolü anlatılarak konuya ışık tutulması amaçlanmaktadır.

1. Efsane ile Gerçek Arasında Temücin'in Çocukluk ve Gençlik Çağında Taiçudlarla Mücadelesi

Reşidüddin'in "*Moğol kabileleri arasında güçlü bir topluluk*" şeklinde tanımladığı Taiçudlar (Reşidüddin, 1373, I, s. 186), Temücin'in yükselişi öncesinde Moğolistan'ın etkili ve dikkate değer kabilelerinden birisiydi. Moğolca "*تايچيود*-*Taiçiyud*" (Lessing, 1960, s. 766), Çince "*泰赤烏*-*Tài chì wū*" (Yuan Shi, 1976, I, s. 4) ve Farsça "*تايچيوت*-*Tâyciyût*" (Reşidüddin, 1373, I, s. 44; Benâketi, 1348, s. 362, Mustevfi, 1378, s. 569), "*تالجيوت*-*Tâlciyût*" (Hândmîr, 1333, III, s. 16) olarak yazılan Taiçud kelimesinin tam

² Temücin'in Cengiz Han ünvanını aldığı tarih hakkında bk. (Kaya, 2024, s. 312-324).

anlamı bilinmemektedir. Aynı şekilde bu kelime ile benzer kullanışta olan ve Moğol tarihinde yer edinen “*Taycu*” gibi isimlere de rastlanmaktadır³.

Taiçudlar, Temüçin'in mensup olduğu Borçiginlerle birlikte Moğolca konuşan ve ortak bir geçmişe sahip olan Moğol boylarından birisiydi. Bu boy mensupları, Onon ve Kerülen (Moğolca: Herlen) Nehri civarında, Borçiginlerin hemen kuzeyinde yaşıyorlardı. Özellikle Onon ile İngüda ırmaklarının birleştiği noktada, bozkır kuşağı ile orman kuşağının kesiştiği bölgede yayılmışlardı (Reşidüddîn, 1373, I, s. 227-228). Bu yerleşim, Taiçudlara hem bozkırda hem de ormanlık alanda yaşamalarını ve bu iki farklı ekosistemdeki kaynaklardan faydalanmalarını sağlıyordu. Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou, Taiçudlar hakkında şunları yazmaktadır: “*O dönemde Taiçi'u[t] kabilesi geniş topraklara sahipti, nüfusu kalabalıktı, ancak kendi içerisinde yönetilemiyordu; Sıklıkla Wo tch'an Teha la ma sseu bozkırında avlanırlardı*” demektedir (Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou 1951, I, s. 140). Aslında Taiçudlar, bu coğrafyanın sunduğu zenginliklere uyum sağlamış, hem bozkır yaşamının gerekliliklerini yerine getirerek çobanlık yapmış hem de tarımla uğraşarak geçimlerini çeşitlendirmişti. Aynı zamanda, avlanma konusunda büyük bir uzmanlık geliştirmişlerdi. Bu durum onları çevre kabileler arasında saygı duyulan bir topluluk haline getirmiştir. Taiçudların yaşadıkları bu bölge, doğal kaynakların çeşitliliği ve coğrafi konumun avantajları sayesinde onların sadece ekonomik faaliyetlerinde değil, askerî kabiliyetlerinde de belirleyici olmuştur. Reşidüddîn'in güçlü bir topluluk olarak bahsettiği Taiçudların, Moğol siyasî tarihindeki önemli rolleri ve Temüçin'in yükselişiyle olan bağlantıları, Moğolistan tarihindeki konumlarını daha da önemli kılmıştır (Reşidüddîn, 1373, I, s. 186; Cüzcanî, 1402, II, s. 98-99; Roux, 1986, s. 152; Roux, 2001, s. 39; De Hartog, 2003, s. 15, d'Ohsson, 2008, s. 33; Poppe, 1956, s. 35; Fletcher, 1986, s. 11-50).

Taiçud adına ilk kez XII. yüzyılda Moğol boyları arasında rastlanmaktadır. Bu kabile, Moğol toplumunun erken dönem tarihindeki önemli unsurlardan biri olmuş ve çeşitli kaynaklarda farklı köken anlatılarıyla yer almıştır. Taiçudların tarih sahnesine çıkışı, Moğolların Gizli Tarihçesi adlı eserde, Temüçin'in atalarının işlendiği bölümde geçmektedir. Bu anlatımda Taiçudlar, Ambagailı'nın soyundan geliyordu. Moğolların efsanevi atalarından biri olan Haidu'nun (Kaydu) üç oğlu bulunuyordu: Baişinhor doğşin, Çarahai linhu ve Çaucin Örtetgei. Baişinhor doğşin'in oğlu Tumbinai Setsen, Çarahai linhu'nun oğlu ise Sengüm Bilge olarak kaydedilmiştir. Taiçud kabilesinin kökeni, bu anlatıda da Sengüm Bilge'nin oğlu Ambagailı'ya dayandırılmaktadır. Bu bağlamda Ambagailı, Taiçud boyunu kurarak bu kabileyi Moğol toplumu içinde önemli bir konuma taşımıştır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 20).

Çin Kaynaklarına göre Moğollar, kendilerine Mönggü (gümüş) anlamına gelen Moğol dedikleri gibi, Taiçudlara Kara Tatarlar⁴; Moğolistan'ın kuzeyindeki dağlık kesimde yaşayan Öngüt ve Barbar Tatarlara da Ak Tatarlar diyorlardı (Shao Hung, 2012, s. 39; Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou 1951, I, s. 4). İlhanlı devri tarihçilerinden Reşidüddîn'in aktardığına göre ise bazı Moğol tarih kaynakları, Taiçudların Du Tuman'ın ikinci oğlu Naçin'den türediğini iddia etmektedir. Müellife göre bu bilgi, hanların hazinesinde muhafaza edilen ve Moğol tarihinin önemli kaynaklarından biri olan Altın Defter tarafından reddedilmektedir. Reşidüddîn tarafından aktarıldığı üzere Altın Defter'e göre Taiçud kabilesi, Kaydu Han'ın (Moğolların Gizli Tarihçesi'nde Haidu şeklinde geçiyor) oğlu Çarahai Linhu'nun soyundan gelmektedir. Haraka Linqum'un adının, “*büyük*

³ Bu şahıs ünlü bürokratlardan Argun Aka'nın babasıdır. Bk. (Cüveynî 2013, s. 418; İsfahanî Kazvinî, 1390, s. 202).

⁴ Kara Tatarlar hakkında bilgiler için bk. (Togan, 1941, s. 12; Dunlop, 1944, s. 276-289; Gökalp, 1973, s.119-122).

emir” anlamına gelen bir Hitay (Çin) ismi olduğu, ancak Moğollar tarafından “*Ligu*” olarak telaffuz edilmektedir. Haraka Linqum’un üç oğlundan biri olan Sur Kadü Çin’in soyundan gelen Hambakay (Moğolların Gizli Tarihçesi’nde Ambagai) Kağan, Taiçud kabilesinin öne çıkan liderlerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Ancak Hambakay Kağan, Tatar kabilesinin Hitay krallarına olan bağlılığı nedeniyle ihanetle suçlanmış ve Altan Han’a teslim edilmiş, trajik bir şekilde öldürülmüştür. Bu olay, Taiçud kabilesi için derin bir sarsıntı yaratmış ve Hambakay Kağan’ın soyundan gelen Hutula Kağan tarafından kanlı intikam saldırılarıyla cevaplanmıştır. Hitay’a düzenlenen bu seferlerde Taiçudlar, birçok düşmanlarını yok ederek kendilerine yapılan haksızlıkların hesabını sormuştur. Aynı şekilde Taiçud kabilesi, tarih boyunca birçok kola ayrılmış ve farklı Moğol boylarıyla ilişkiler kurmuştur. Kaydu Han’ın oğullarından Haraka Linqum’un soyundan gelenler Taiçud kabilesini oluştururken, diğer iki kardeşten Bay Sungur’un kolu Cengiz Han’ın atalarını, Çaucin’in soyundan gelenler ise Tegn ve Siçiut boylarını meydana getirmiştir. Taiçud liderleri arasında Bertan Bahadır gibi önemli şahsiyetler yer almış ve bu liderler, dönemin siyasî ve askerî dengelerinde etkin bir rol oynamıştır. Ancak Cengiz Han dönemine gelindiğinde, Taiçudlarla olan ilişkiler karmaşık bir hal almıştır. Taiçud kabilesinin bazı kolları, Kandü Çin ve Olukçin Çin’in soyundan gelenler aracılığıyla, Cengiz Han’a destek verirken, Hambakay Kağan’ın soyundan gelen diğer kollar ona karşı direniş göstermiştir. Bu durum, Moğol boylarının siyasî birliğini ve güç dengesini derinden etkilemiştir (Reşidüddîn, 1373, I, s. 186-187; Reşidüddîn, 1373, I, s. 234-235; Hambis, 1945, s. 13; Barthold, 1990, s. 47).

Yine Reşidüddîn’in anlatımına göre başlangıçta Noyakin ve Urut gibi boylar, Temücin’e karşı Taiçud’ların safında yer almıştır. O dönemde Urut boyunun liderliğini Burdut yapmaktaydı. Konkotan, Sunit, Mangut, Karkas, Barulas, Barin-İlingut, İlciut, Kekeuman, Urut, Umaut, Arulat ve Yisut boyları aynı kökenden gelmekteydi. Bu topluluklar Taiçud boyunun yanında yer alarak Cengiz Han’a karşı bir cephe oluşturmuştu. Ancak Cengiz Han, Taiçud boyunu mağlup edip hakimiyeti altına alınca, bu boylar da onun yönetimine girdiler. Ong Han’a karşı gerçekleştirilen savaş sırasında, Urut boyunun lideri Kehte Noyan ile Mangut boyunun lideri Kuyuldar-Seçen, Cengiz Han’ın ordusunda yer almış ve Ong Han’a karşı savaşmıştır (Reşidüddîn, 1373, I, s. 184-185). Müstevfî de Taiçudların soyunu Alan Kuva’nın çocuğu Cırke Linekkûm b. Kaydû b. Dûtûm Menîn b. Bûksâ b. Bûzencer şeklinde vermektedir (Mustevfî, 1387, s. 569).

Reşidüddîn’in aktardığı bilgiler, Moğolların Gizli Tarihçesi ile Cheng-wou Ts’in-Tcheng Lou’nun da kaynağı olan Altın Defter adlı eserlerden yararlanılarak oluşturulmuş gibi gözükmektedir. Bununla birlikte Reşidüddîn’in kendi döneminde dahi Taiçudların kökenine ilişkin farklı anlatımların bulunduğunu belirtmesi, kökenlerine dair net bir bilginin olmadığını göstermektedir. Nitekim Reşidüddîn’in Moğollar hakkındaki derin bilgisine rağmen Taiçudların kökenine dair kesin bir sonuca ulaşamaması, konunun ne denli karmaşık ve belirsiz olduğunun göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Taiçudların kökenleri hakkındaki rivayetler, modern çalışmalar gibi, devrin kaynakları için de genellikle Moğol toplumunun efsanevi ataları ile tarihî gerçeklerin iç içe geçtiği bir anlatı oluşturmuştur. Bu durum, Moğol tarihiyle ilgilenen kaynaklar açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Görüldüğü üzere Taiçudlar ile Temücin’in ailesi arasındaki ilişki, tarihî kayıtlarla desteklenen ailevi bir bağa işaret etmektedir. Nitekim Temücin’in babası Yesügei, Moğol Borçigin boyunun Kiyat oymağının lideriydi ve oldukça geniş bir Moğol topluluğunu kontrolü altında bulunduruyordu (Nesevî, 1986, s. 7; İsfahanî Kazvinî, 1390, s. 17). Yesügei’nin babası Bartan Bahadır, Reşidüddîn gibi Moğolların Gizli Tarihçesi’nde onun hakkında kısmen efsanevi bilgiler verilmesine rağmen tarihî açıdan güvenilir bir figür olarak görülmektedir. Anlatıya göre, Bartan Bahadır ve üç erkek kardeşinin babası Kabul Kağan, Temücin’in soyu açısından önemli

bir dönüm noktası olarak görülür. Kabul Kağan'dan itibaren verilen isim listesi, soy zincirinin doğruluğuna dair daha güçlü bir kanıt sunmaktadır. Fakat Taiçudlarla Temüçin'in atalarının ortak bir kökenden geldiği, Ambagailı dönemine kadar aynı tarihe sahip oldukları, ancak bu dönemden sonra farklı bir tarihî seyir izledikleri anlaşılmaktadır. Taiçudlar ve Borçiginlerin ortak atası olarak kabul edilen Börte-çino (Mavi Kurt) ve eşi Gua-Maral (Sarı Geyik) ile ilgili bilgiler hem Moğol efsanelerinin hem de tarihî anlatıların bir parçasıdır. Bu çiftin, denizi aşarak Burhan Haldun Dağı'na yerleşmeleri ve burada ilk çocukları Bataçihan'ın doğması, Moğol mitolojisinin kökenlerine dair önemli bir olay olarak aktarılmıştır. Moğol şeceresine göre Bataçihan'dan itibaren soy şu şekilde devam etmektedir: Tamaça, Horiçar Mergen, Uucim Borohul, Sali-Haçagu, İl Nüden, Şem Soçi, Horçi, Borcigidai Mergen-Torgolcin Bayan, Duva Sohor ve Dobun Mergen. Bu zincir hem Taiçudların hem de Borçiginlerin ortak tarihî köklerini oluşturmaktadır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 13; Händmîr, 1333, III, s. 14-15).

Taiçudların atalarından Torgolcin Bayan'ın oğlu Dobun Mergen (Çince: 脫奔哱哩糙) (Yuan Shi, 1976, I, s. 1), Alun-gua (Çince: 阿蘭果火, Yuan Shi, 1976, I, s. 1) (Farsça: آلانقا Reşidüddîn, 1373, I, s. 216) adlı bir kadınla evlenmiş ve bu evlilikten beş oğul dünyaya gelmiştir. Ancak Dobun Mergen'in ölümünden sonra Alun-gua'nın doğurduğu üç oğulun, Dobun Mergen'in çocukları olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Alun-gua'nın oğullarına verdiği "*birlik*" mesajı, beş dalın birlikte kırılamaması üzerinden anlatılan efsaneyle sembolize edilmiştir. Böylece bu efsanevi anlatı, Moğol toplumunda birliğin ve dayanışmanın önemini vurgulamakla birlikte, Alun-gua'nın oğullarının tanrısal bir kökene dayandığını ima etmesiyle dikkat çekmektedir. Anlatıya göre Alun-gua, her gece tüynükten giren bir ışık sayesinde hamile kaldığını belirtmiş ve çocuklarının tanrısal bir güce sahip olduğunu iddia etmiştir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 13-16; Reşidüddîn, 1373, I, s. 216-222; Benâkefi, 1348, s. 362). Bu olay, Moğol mitolojisinin temel unsurlarından biri haline gelmiş ve Yuan Shi (Yuan Shi, 1976, I, s. 1-2) Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou (Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou 1951, I, s. 1) ve Altan Topçı (Altan Topçı, 1974, I, s. 619-620) gibi eserlerde farklı biçimlerde yer almıştır.

Bu nedenle Taiçudların ve Borçiginlerin kökenine dair anlatılar, tarihî gerçekler ile efsanelerin harmanlandığı bir yapıya sahiptir. Reşidüddîn'in bu konuda kesin bir bilgiye ulaşamaması da kaynaklar arasındaki çelişkilerin büyüklüğünü göstermektedir. Ancak bu durum, Moğol tarihi ve mitolojisi üzerine yapılan araştırmalar için zengin bir anlatı malzemesi sunmakla birlikte, XIII. yüzyılda Moğol halkı için önemli bir kültürel hafızayı temsil etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Taiçudların Temüçin'in ailesiyle olan karmaşık ilişkisi ve bu ilişkinin tarihî seyri, Moğol tarihindeki birçok dinamik üzerinde etkili olmuştur. Nitekim Moğolların Gizli Tarihçesi ve büyük ölçüde onu doğrulayan Altan Topçı anlatımlarına göre, Bodonçar Munhag'ın hikayesi, Moğol boylarının kökenlerini anlamak için önemli bir hadisedir. Buna göre Alun-gua'nın ölümünden sonra, oğullar arasında malların paylaşılması sırasında Bodonçar Munhag'ın dışlanması, onun kaderini tamamen değiştirmiştir. Bodonçar, Onon Irmağı kıyısında münzevi bir yaşam sürerken Tünheleg Çayı'na doğru hareket eden bir kafiyle karşılaştı. Bu kafiyle kurduğu ilişki, sadece onun değil, gelecekteki birçok Moğol boyunun kaderini şekillendiren bir dizi olayın başlangıcı olur. Buna göre Bodonçar, ağabeyleriyle birlikte kafiyleye saldırarak bu insan topluluğunu kontrol altına alır. Bu kafileden aldığı bir kadınla olan ilişkisi de Cadaran ve Baarin gibi önemli Moğol boylarının atalarının doğmasına yol açar. İlk kadından doğan oğullar, Caciredai (Cadaran boyunun atası) ve Baaridai (Baarin boyunun atası), Moğol topluluklarının temel taşlarından biri haline gelir. Bodonçar Munhag'ın

soyundan gelenler arasında Barım Şirt Habişi ve onun oğulları da bulunur. Bu soy, Cegüred, Noyhon, Barulas, Budaad, Adarhin, Uruguud ve Mangud gibi çeşitli boyları oluşturmuştur. Bodonçar'ın torunlarından biri olan Haçi Hülüg, Moğol boylarının şeceresi içinde özel bir yere sahiptir. Haçi Hülüg'ün oğlu Haidu, Baişinhor Dogşin, Çarahai Linhu ve Çaucin Öртеgei adında üç erkek evlat sahibi olur. Bu üç oğulun her biri, yeni boyların temellerini atar. Örneğin, Çarahai Linhu'nun oğlu Sengüm Bilge, Taiçud boyunun kurucusu olurken diğer oğlu Besüdei, Besüd (Bisut) boyunun atası olarak kabul edilir. Çaucin Öртеgei'nin oğulları ise Oronar, Honhotan, Arulad, Sönid, Habturhas ve Geniges gibi çeşitli boyların kökenini oluşturur. Baişinhor Dogşin'in oğlu Tumbinai'den, Moğol tarihinde önemli bir yere sahip olan Habul (Kabul) Kağan ve Semseçüle doğar. Kabul Kağan'ın oğullarından Bartan, Yesügei ve Daridai Otçigin gibi isimler, Moğolların sonraki liderlik geleneklerini şekillendiren soyları meydana getirir. Özellikle Bartan'ın oğlu Yesügei, Cengiz Han'ın babası olarak tarihe geçmiştir. Bu şecere, Temücin ile Tayçiudları aynı atada, ortak bir soya dayandırması açısından önemlidir. Bunun dışında Moğolların sadece tarihî değil, aynı zamanda mitolojik olarak da güçlü bir soy ağacına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Anlatının devamında, Moğol boylarının kökenine dair daha derin bilgiler sunulur. Her bir atanın soyundan türeyen boylar, Moğol topluluklarının sosyal, siyasî ve askerî yapısında belirleyici roller üstlenmiştir. Örneğin, Barulas boyu, Moğolların askerî düzeninde önemli bir yere sahipken, Taiçud ve Besüd boyları da Cengiz Han döneminde kritik öneme sahip olmuşlardır. Bodonçar Munhag'ın soyundan gelen diğer liderler ise farklı boylar arasında dengeleri sağlayarak Moğol devlet yapısının temelini oluşturmuştur (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 16-21; Altan Topçı, 1974, I, s. 620-621; Benâketi, 1348, s. 362).

Bu şecerenin mitolojik yönü, tarihî gerçeklerle harmanlanmış bir anlatı sunmakla birlikte Moğol halklarının kökenlerini bir birlik ve dayanışma sembolü üzerinden inşa ettiği muhakkaktır. Nitekim Alungua'nın oğullarına verdiği birlik mesajı, Moğol toplumunun kolektif bilincini şekillendiren önemli bir miras olarak kabul edilebilir⁵. Dolayısıyla, Bodonçar Munhag ve onun soyundan gelenlerin hikayesi, sadece bir bireyin değil, bir ulusun köken hikayesi olarak değerlendirilmelidir. Kabul Kağan'ın yedi oğlunun bulunmasına rağmen, Semgün Bilge'nin oğlu Ambagai'nin Moğol boylarının kağanı olarak seçilmesi de dönemin liderlik anlayışının pragmatik doğasını göstermekte ve diğer taraftan onu han olarak seçilmesi, liderliğin yalnızca soya ya da hanedan bağıyla değil, siyasî denge ve kabileler arası ittifakların gözetilmesiyle belirlendiğini ortaya koymaktadır. Bu tercih büyük ihtimalle Moğollar arasında liderin kabileler üzerinde etkin bir denetim kurabilmesi için gerekli olan “*karizmatik kişilik*” kavramının önemini vurgulamaktadır. Ambagai'nin liderliği de Moğol boyları arasında kısa süreli bir denge sağlamış olsa da bu durum, Tatarların saldırısı ve ihanet dolu stratejileri ile son bulmuştur. Ambagai'nin kızıyla yapılan evlilik bu bağlamda önemlidir. Çünkü Moğollarda kabileler arası ittifakı güçlendirmek için kız alıp vermek sıkça kullanılan bir yöntemdir. Ancak, Tatarların başka bir boyu olan Cüyinler tarafından gerçekleştirilen gelin konvoyuna saldırı, bu tür ittifakların ne kadar kırılgan olduğunu göstermektedir. Öte yandan Ambagai'nin esir alınarak Çin'in Jin Hanedanlığı'na gönderilmesi de yalnızca bir bireyin kaybı değil, aynı zamanda Moğol kabilelerinin liderlikten yoksun kalmasıyla sonuçlanan büyük bir siyasî boşluğa neden olmuştur. Ambagai'nin Jin Hanedanı adına teslim edilmesi ise dönemin uluslararası ilişkilerinde bir güç dengesi aracı olarak tutsak almanın önemini göstermektedir. Bunun yanında Jin Hanedanlığı, Ambagai gibi liderleri tutsak alarak sadece Moğollar üzerindeki otoritelerini pekiştirmekle kalmamış, aynı zamanda sınır bölgelerinde istikrarı sağlama amacı taşımıştır. Aynı şekilde Ambagai'nin Jin sarayında bir eşeğe bindirilerek aşağılanması ve ardından vahşice katledilmesi, bu dönemde tutsak liderlere

⁵ Moğolistan'daki içtimai hayatı anlamak için bk. Sechin-Hyer, 1979.

uygulanan caydırıcı politikaların tipik bir örneğidir. Bu durum, Jin Hanedanı'nın bozkır halklarına karşı önce böl, ardından yönet stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 21; Reşidüddin, 1373, I, s. 266-267; Hândmîr, III, 1333, s. 16-17; Roux, 2001, s. 42; Wing, 2016, s. 29-47).

Ambagai'nin ölümünden sonra Moğolların liderlik krizi yaşaması, liderliğin güçlü bireyler etrafında şekillendiği bir toplumda, merkezi figürlerin yokluğunun ne kadar yıkıcı olabileceğini göstermektedir. Ambagai'nin yerine geçecek bir liderin belirlenmesi sürecinde Taiçudlar, Onon Irmağı civarındaki Horhonag Vadisi'nde toplanarak Hutula'yı kağan seçmişlerdir. Bu durum, liderlik seçimlerinin genellikle uzlaşma arayışına dayandığını ve kabilelerin, liderlik değişimlerinde yerel mekanizmaları devreye soktuğunu göstermesi açısından kritik bir hamledir. Hutula'nın kağan seçilmesi de Moğolların liderlik kriziyle başa çıkma çabalarının bir sonucu olarak görülebilir. Kağan'ın ilk icraatının Ambagai'nin intikamını almak için Tatarlar üzerine sefer düzenlemek olması da liderlik meşruiyetinin büyük ölçüde savaş ve askerî başarıya dayandığını ortaya koymaktadır. Ancak Hutula'nın üç büyük savaşına rağmen başarı elde edememesi, Moğol kabilelerinin Tatarlar karşısında askerî olarak henüz organize olamadığını ve dağınık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu başarısızlık, Moğolların liderlik yapısındaki kırılganlığı ve kabileler arası iş birliğinin yetersizliğini göstermesi açısından da ayrıca değerlidir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 23).

Bununla birlikte Ambagai'nin ölümü ve Hutula'nın başarısız Çin seferlerinden sonra, Moğolların Borciginlerin reisi Yesügei etrafında toplanmaya başlamıştır. Bu da bir hanedana bağlı olmadan Moğollar arasında liderliğin kabileler arasında nasıl el değiştirebileceğini göstermektedir. Yesügei büyük bir ihtimalle Çin'deki Jin Hanedanı'nın bir vasalı olarak görev yapmıştır (Reşidüddin, 1373, I, s. 237; Harl, 2014, s. 230). Taiçudlar gibi güçlü kabilelerin Yesügei'nin liderliğini kabul etmesi ise siyasî pragmatizmin ve ortak tehditlere karşı birleşme gerekliliğinin bir sonucudur. Roux'un da belirttiği gibi (Roux, 2001, s. 57), bozkırda yaşayan ve avcılık gibi faaliyetlerle geçimini sağlayan Moğol halkı, liderlik değişimlerini hızlı bir şekilde içselleştirebilmekteydi (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 22-23; Altan Topçı, 1974, I, s. 622). Ambagai'nin Çin'deki tutsaklığı ve ardından öldürülmesinin konumuz açısından önemi ise Moğol boyları arasındaki zayıf bağların tamamen çözülmesine neden olmasıdır. Moğol boylarının bir araya gelmesini sağlayan iki temel unsur olan güçlü bir lider ve kan kardeşliği (anda) mekanizmaları, Ambagai'nin yokluğunda işlemez hale gelmiştir. Bu süreçte, Kabul Kağan'ın dört oğlunun liderlik iddiaları, Moğolların siyasî yapısında yeni güç merkezlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Fakat her birinin boyları kendilerine tabi kılmak için liderlik vasıflarını kanıtlamaları gerekmekteydi (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 22-23; Yuan Shi, 1976, I, s. 3).

Diğer taraftan Temüçin'in henüz dokuz yaşındayken, büyük ihtimalle 1171-1172 yıllarında, Moğol geleneklerine uygun olarak Olhunuud Kabilesi'nden bir kızla sözlenmesi için babası Yesügei tarafından bir yolculuğa çıkarıldığı bildirilmektedir. Moğol kültüründe, dokuz yaşına ulaşan her erkek çocuğun evlilik çağına geldiği varsayıldı ve kendine başka bir kabileden eş adayı bulması gerektiği inancı yaygındı. Bunun arkasındaki temel neden, aynı kabileden kişilerle evlenmenin yasaklanmasıydı; bu kural, akrabalık ilişkilerini karmaşıktırmamak ve kabileler arası bağları güçlendirmek amacı taşııyordu. Bu tür evlilikler, sosyal ve politik ittifakların tesis edilmesi açısından da önemli bir araç olarak görülüyordu. Yesügei'nin Olhunuud Kabilesi'nden kız isteme niyetinin, eşi Öelün'ü kaçırmaması nedeniyle Olhunuudlarla arasında gelişen düşmanlığı sona erdirmeye amacı taşıdığı düşünülebilir. Ancak yolculuk sırasında olaylar Yesügei'nin planladığı gibi ilerlememiş ve Tsegtsar ile Çihurgu arasındaki bir noktada, Naymanlar kabilesinden eski dostu Dai-Setsen ile karşılaşmıştır. Dai-Setsen, Yesügei'ye yolculuğunun sebebini sorduğunda, oğluna Olhunuud Kabilesi'nden kız

istemek üzere yola çıktığını öğrenmiştir. Bu tesadüfi karşılaşmanın, Temücin'in yaşamında önemli bir hadise teşkil ettiğini ve çocukluk çağını zorlu bir süreçte geçirmesine sebebiyet verdiğini belirtmek gerekir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 25; Altan Topçi, 1974, I, s. 623; Yuan Shi, 1976, I, s. 3).

Kaynaklara göre, Dai-Setsen Temücin'den oldukça etkilenmiş ve onun “*gözleri ateş saçan, yüzü ışıklı bir çocuk*” olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda, bir rüya gördüğünü ve rüyasında Aksungur adlı bir kuşun gün ile ayı elinde tutarak gelip kendi evinden bir kızı, Yesügei'nin oğluna vermesini işaret ettiğini söylemiştir. Bu rüya, Dai-Setsen'in kızı Börte'yi Temücin ile sözlendirme teklifini şekillendirmiştir. Börte'nin Temücin'den bir yaş büyük olmasına rağmen Yesügei, bu yaş farkını önemsememiş ve Moğol geleneklerine uygun şekilde oğlunu dünürünün yanına bırakarak kendi kabilesine dönmek üzere yola çıkmıştır. Yesügei, dönüş yolunda Tsegtser'de, Tatarlara ait bir şölene davet edilmiş ve burada yiyeceğine gizlice zehir katılmıştır. Zehir etkisini yavaşça gösterirken, Yesügei kabilesine ulaşmayı başaramamış ve ölmeden önce, dul kalacak eşi Öelün ile yetim kalacak çocuklarına göz kulak olunması için dostu Mönlig'den yardım istemiştir. Yesügei'nin ölümü, ailesi ve Borcigin kabilesi için yıkıcı bir etki yaratmış; bu olay Taiçudların da içinde bulunduğu kabile liderliğinin çöküşüne ve parçalanmasına neden olmuştur (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 25-26; Altan Topçi, 1974, I, s. 623-624; Yuan Shi, 1976, I, s. 3; Benâketî, 1348, s. 362).

Yesügei'nin ölümünden sonra, Borcigin kabilesine yönelik ilk bağımsız hareket, pek de sağlam olmayan bir bağla Yesügei'ye itaat etmiş olan Taiçudlardan gelmiştir. Buna göre Taiçudlar, Yesügei'nin ailesini kabileden uzaklaştırmak için çeşitli girişimlerde bulunmuş ve bu süreçte özellikle Öelün'e karşı düşmanca bir tutum sergilemiştir. Ambagai'nin ölümünden sonra düzenlenen cenaze yemeğine Yesügei'nin ailesini davet etmeyerek sosyal dışlanmayı pekiştirmişlerdir. Öelün'ün haklı itirazları ise Taiçudlar tarafından tepkiyle karşılanmış ve bu durum, kabileler arası ilişkilerde düşmanlıkların derinleşmesine neden olmuştur. Taiçudların liderlerinden Targudai-Hirultug ve Tödögen-Girte'nin, Öelün'ün çocuklarıyla birlikte yaşadığı bölgeden uzaklaştırılması yönündeki çabaları da özellikle Temücin'in hayatında kalıcı bir iz bırakmıştır. Bu olay, genç Temücin'in gelecekteki intikam duygusunu şekillendiren bir motivasyon kaynağı olmuştur. Asıl olarak da Taiçud kabilesinin, Yesügei'nin ölümünden sonra Öelün ve çocuklarını terk etmesi, Borcigin ailesini büyük bir sıkıntı içinde bırakmıştır. Altı çocuğuyla yalnız kalan Öelün, aileyi hayatta tutabilmek adına büyük bir mücadele vermiştir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 33-35; Altan Topçi, 1974, I, s. 625-626; Benâketî, 1348, s. 362; Hândmîr, 1333, III, s. 16; Vladimirtsov, 1995, s. 137).

Temel geçim kaynakları olarak avcılıkla uğraşan Öelün ve çocukları, çevredeki av hayvanlarından elde ettikleri gıda ile yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. “*Yuan Shi*”de, bu zor dönemlerin, ileride Temücin'in liderlik vasıflarını geliştirdiği ve zaferlerinin temellerini attığı bir süreç olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir (Yuan Shi, 1976, I, s. 3). Öelün'ün çocuklarını avcılık ve dayanışma temelinde eğittiği bu dönemde, aile içinde anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bir av sırasında, büyük kardeşler Begter ve Belgüdei, avdan elde ettikleri ganimet⁶ Temücin ve Hasar ile paylaşmak istememiştir. Bu durum, Öelün'ün, çocuklarını bir arada tutmaya yönelik çabalarına rağmen, aile içinde gerginlik yaratmıştır. Öelün'ün, Begter ve Belgüdei'ye “*Bu şekilde davranırsanız Taiçudlardan nasıl intikam alacağız?*” şeklindeki serzenişi, ailenin içinde bulunduğu zorlu durumu ve Öelün'ün Taiçudlara karşı intikam arzusunu açıkça ortaya koymaktadır. Fakat bu gerginlik, Temücin ve Hasar'ın, Begter'i yalnız yakaladıkları bir anda öldürmeleriyle sonuçlanmıştır. Altan Topçi ve Moğolların Gizli Tarihçesi kaynaklarında detaylandırılan bu olay, Temücin'in yaşamındaki ilk

⁶ Mongyol-un Nıyuca Tobçıyan'ye göre ağa takılan bir balığı (Mongyol-un Nıyuca Tobçıyan, 2011, s. 33) Altan Topçi'ye göre ise tarla kuşu (Altan Topçi, 1974, s. 625).

öldürme vakası olarak kaydedilmektedir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 33-35; Altan Topçı, 1974, I, s. 625-626; Ligeti, 1958, s. 234; May, 2007, s. 6-7.).

Taiçudlar, ileride kendilerine tehdit oluşturabileceğini düşündükleri Temücin ve ailesine karşı daha doğrudan bir tavır sergilemiştir. Altan Topçı'ya göre, Taiçudlar bir gece Borcigin ailesinin yaşadığı bölgeye ani bir saldırı düzenlemiştir. Taiçudların, Öelün'e "Ana, beşiniz gereksiz; Temücin'i bize teslim et" şeklinde seslenmesi, hedeflerinin açık bir şekilde Temücin olduğunu göstermektedir. Temücin ise bu baskın sırasında Onon Nehri yakınlarındaki ormanlık bir alana kaçarak saklanmış. Ancak, daha sonra Taiçudlar tarafından yakalanmış ve tutsak edilmiştir. Tutsaklık sürecinde, boynuna ve bileklerine demir halkalar takılmış, başına ise sürekli gözlemleyen bir muhafız yerleştirilmiştir (Altan Topçı, 1974, I, s. 628).

Moğolların Gizli Tarihçesi, daha ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Taiçud lideri Targudai, yanına bir grup asker alarak Temücin'in peşine düşmüştür. Taiçudların yaklaşmakta olduğunu duyan Öelün, çocuklarını bir çalılığa saklamış; ancak bu sırada Temücin'in teslim edilmesi talebiyle karşı karşıya kalmıştır. Ailenin diğer üyeleri, düşmanla mücadele etmeye çalışırken, Temücin gizlice ormana kaçmayı başarmıştır. Temücin, Tergüün Öndür bölgesindeki ormanlık alanda tam dokuz gün boyunca saklanmıştır. Açlık ve yorgunlukla mücadele eden Temücin, birkaç kez saklandığı yerden ayrılmayı denemiş; ancak her seferinde ya kötüye işaret olarak yorumladığı olaylarla karşılaşmış ya da düşmanların varlığı nedeniyle planını ertelemiştir. Nihayetinde, "Böyle adsız öleceğime çıkıp düşmanla yüzleşirim" diyerek saklandığı yerden çıkmış, böylece Taiçudlar tarafından yakalanmıştır. Taiçudların ihanetinin ve Temücin'in yaşadığı bu tutsaklık deneyiminin, ileride onun kişiliğini ve liderlik anlayışını derinden etkilediği açıktır. Aynı şekilde Öelün'ün intikam arzusu, Temücin'in gelecekteki askerî ve siyasi hedeflerini şekillendiren bir motivasyon kaynağı olmuştur (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 35-36). Aynı hadisenin biraz farklı bir şekilde Fars kaynaklarında da yer edindiği görülmektedir (Benâketî, 1348, s. 362).

Reşidüddîn, Taiçudların Temücin ile olan düşmanlıkları ve bu boyun Temücin'in hayatındaki yeri hakkında çok çarpıcı ifadelerde bulunur:

"Cengiz Han babasız bir çocuk olarak kaldığında, babasının askerlerinin ve tebaasının çoğu Taiçud'a yöneldi ve onun yanına gittiler. Bu sebepten dolayı onun ile Taiçud arasında savaşlar ve fitneler meydana geldi. Her ne kadar Cengiz Han bir çocuk olup daha az bir orduya sahip olsa da ezeli takdir ve yaratılışın amacı, bu kadar kabile ve topluluğun yaratılmasındaki maksat, Cengiz Han'ın devletinin yükselişini göstermek idi. Bin şöhrat sahibi bir devlet sahibine nasıl denk olabilir ki? Eğer Taiçud'un kavimleri bu hikmeti anlasalardı, Cengiz Han'ın çocukluk döneminin başlarında ve onun büyüme zamanında, onun hizmetine girerlerdi. Fakat insan aklı ilâhî hikmetin derinliğini kavramaktan aciz olduğu için mazur görülmüşlerdir. Ellerinden geleni yapıyor ve ellerinden geldiği kadar çaba gösteriyor, fakat aşırı sapkınlık sebebiyle doğru yol onlara kapalı kalıyordu. Çok fazla batıl düşünceleri olduğundan, Cengiz Han ile savaşa girip ona direniyorlardı. Ta ki Cengiz Han'ın devlet ağacının kökleri kemal suyuyla sulanıp gölgelik ve meyve veren bir hâle gelene kadar. Sonunda Taiçud ve onların hükümdarlarını, onların yanında birleşmiş ve ittifak etmiş diğer topluluklarla birlikte, yüce Allah'ın kudretiyle mağlup ve zelil etti. Hepsi boyun eğip itaat

yoluna girdiler ve zorlama, baskı ve mecburiyetle onun kulları, askerleri ve tebaası oldular”
(Reşidüddin, 1373, I, s. 235-236).

Netice itibarıyla Temücin’in Taiçudlara tutsak düşmesi, onun yaşamında zorlu bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kaynaklar, Taiçud liderlerinden Targudai-Hirultug’un Temücin’i yanına alarak çeşitli ailelere hüküm vermek üzere dolaştırdığını belirtir. Bu süreçte, Taiçudlar Onon Nehri kıyısında düzenledikleri bir şenlikte eğlenmiş, gün batımının ardından yurtlarına geri dönmüştür. Temücin ise bu sırada yalnızca çelimsiz bir gözetmen tarafından denetlenmekteydi. Bu durum, onun özgürlüğünü geri kazanma yolunda ilk fırsatı olmuştur. Temücin, boynuna takılan dikdörtgen ahşap prangayı kullanarak gözetmeni etkisiz hale getirmiş ve kaçmayı başarmıştır. Kaçışının ardından Onon Nehri’nin kenarındaki çalılıklara saklanmayı tercih etmiş, ancak gece nöbetçileri onun yokluğunu fark edince durum Taiçud liderlerine bildirilmiştir. “*Gün gibi aydınlık*” bir gecede iz sürmeye başlayan Taiçudlar, bölgeyi detaylı bir şekilde aramışlardır. Bu arama sırasında Taiçudlarla iş birliği yapan Suldüz boyundan Sorhon-şar adlı bir kişi, Temücin’i sazlıkların arasında saklanırken görmüştür. Ancak Sorhon-şar, Taiçudların Temücin’e yönelik kıskançlık ve düşmanlık duygularının farkında olduğundan, onu Taiçudlara teslim etmek yerine yardım etmeyi seçmiştir. Sorhon-şar, Temücin’e sessizce yatmasını ve kıpırdamamasını söylemiş, ardından Taiçudlara geri dönerek aramayı başka bir zaman yeniden başlatmayı önermiştir. Bu müspet yaklaşımıyla Taiçudların dikkatini başka yöne çekmeyi başarmıştır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 36-37; Reşidüddin, 1373, I, s. 325; Benâketî, 1348, s. 362)⁷.

Suldüzların Temücin’i koruma çabaları bununla sınırlı kalmamıştır. Sorhon-şar, iki oğlu Çimbai ve Culum ile Temücin’i evlerinde saklamış, ancak Taiçudlar bölgedeki evleri de aramaya başlamıştır. Temücin’in evde bulunamadığını gören Sorhon-şar, ona bir kısarak, birkaç ok ve yay temin ederek bölgeden ayrılmasını sağlamıştır. Bu yardımlar sayesinde Temücin, Onon Nehri’ni geçip batıya doğru hareket ederek Himmur Çayı ve Beder Burnu civarına ulaşmıştır. Oradan annesi ve kardeşlerinin bulunduğu Horçuhui’ye varmıştır. Ailesiyle yeniden bir araya gelen Temücin, daha sonra Burhan Haldun’un güneyinde, Hürelh bölgesinde akan Sengür Çayı’nın Har Zürh civarında yer alan Gök Göl etrafında yaşamaya başlamıştır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 35-38; Altan Topçî, 1974, I, s. 626-628; Benâketî, 1348, s. 362).

Moğolların Gizli Tarihçesi’nde kim oldukları yazılmamışsa da Altan Topçî’de Taiçudlar oldukları belirtilen bir grup gelip Temücin’e ait dokuz⁸ atı çalmıştır. Bunun üzerine Temücin atları kurtarmak için peşlerine düşmüştür. Yolda bulduğu Boorçu adında bir genç oğlanın yardımı ile atları geri aldıysa da Taiçudlar kalabalık bir grupla arkalarından at sürmüşlerdir. Fakat amansız bir takibe rağmen Temücin’e yetişememişlerdir (Moğolların Gizli Tarihçesi, s. 38-40; Altan Topçî, 1974, I, s. 628-630). Büyüyen ve evlilik yaşına kadar gelen Temücin, Börte’yi gidip almak için yanına kardeşi Belgüdei’yi alarak yola çıkmıştır. Temücin’i gören Dai-Setsen mutlu olmuş ve nişanlısını almasına müsaade etmiştir. Nişanlısını alıp geri dönen Temücin, evlendikten kısa bir süre sonra ailesi ile kaldığı yurtlar Merkitlerin saldırısına uğramıştır. Telaş içinde dışarıya çıkan Temücin ve kardeşleri her biri bir at alarak kaçmayı başarmışsa da kendisine at kalmayan Börte, bu suretle Merkitlerin eline geçmiştir. Öelün’ün zamanında Yesügei tarafından kaçırılmasının öcünü almak için gelen Merkitler de amaçlarına ulaşmış geri dönmüşlerdir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 38-43; Altan Topçî, 1974, I, s. 629). Moğolların Gizli Tarihçesi’nde geçmeyen ve Altan Topçî tarafından nakledilen bir rivayete göre ise Börte, Merkitlerden Çileger böh’e verilmiştir (Altan Topçî 1974, I, s. 629).

⁷ Benâketî’ye göre Temücin’i kurtaran Taiçudlardan “بایجو ایکاجی-Bâyçü İkâcî” adında bir kadındır (Benâketî 1368, s. 362).

⁸ Altan Topçî’de sekiz at şeklinde geçmektedir. Bk. (Altan Topçî, 1974, I, s. 628).

Börte'nin kaçırılmış olması Temücin için büyük bir ihtimalle utanç verici olmalıydı. Moğolların Gizli Tarihçesi'nin müellifi de Temücin'in bu hadiseden bir hayli etkilenip hayıflandığını yazmaktadır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 43-45). Bu arada Temücin'in Taiçudlardan kaçışı devam etmiştir. Bir ara Merkitlerden kurtardığı eşi Börte ile gece yol aldıkları bir sırada Taiçudlarla burun buruna gelmiştir. Fakat bunlardan çekindiği için Taiçudlara yakalanmadan Camuha'nın yanına gitmek üzere hareket ettiği bir sırada Taiçudlara ait Besüd yurdundan geride kalmış Höhöçü adlı erkek çocuğu bulmuşlardır. Temücin, bu çocuğu yanına alıp annesi Öelün'e vermiş, o da onun terbiyesini üstlenmiştir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 62, 77). Ayrıca Taiçudlardan Hutu'ya "yılka yaymak" görevi verilmiştir ki (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 67) burada Temücin'in Taiçudlarla olan bağının devam ettiğini göstermektedir.

2. Moğolistan'ın Tek Hükümdarı Olma Yolunda Temücin'in Taiçudlara Karşı Mücadelesi

Dostu ve andası olan Camuha ile yaşadığı anlaşmazlıklar sonra, Temücin Camuha'ya karşı cephe almıştır. Bu nedenle Camuha, ilk olarak yanına Taiçudları alarak saldırıyı planlamıştır. Yuan Shi'deki anlatıya göre Camuha, Taiçud kabilesiyle birleşerek 30.000 kişilik bir ordu ile saldırıya geçmiştir. Temücin ise bu sırada Dalan Balcu'da kamp kurmuştu. Temücin, düşman ordusunun yaklaşmakta olduğu haberini aldığı anda kabilelerden tüm askeri gücünü toplamış ve ordusunu 13 birime ayırarak stratejik bir savunma planı oluşturmuştur. Camuha'nın ordusu geldiğinde, Temücin'in kuvvetleri yoğun bir direniş sergilemiştir. Savaşın sonucunda Temücin, düşmanı bozguna uğratarak geri çekilmeye zorlamıştır. Bu zafer, bölgedeki güç dengelerini önemli ölçüde değiştirmiştir, fakat aynı kaynağın iddiasına göre Camuha'nın başında bulunduğu (Cadara) kabilesi de bu dönemde geniş toprakları ve nüfusuyla hâlâ en güçlü kabile olarak konumunu sürdürüyordu (Yuan Shi, 1976, I, s. 4).

Bu hadisenin devamı olarak Yuan Shi ve onu büyük oranda tamamlayan Camiü't-Tevârih ve Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou'daki kayıtlarda, Taiçudların yakınında konuşlanmış Jurlat kabilesi, Temücin'in kampına komşu bir bölgede yaşıyordu. Bir av sırasında Temücin, Jurlat kabilesine mensup avcılarla karşılaşmış ve onlara, "Bu gece kampınızı paylaşabilir miyiz?" diye sormuştur. Jurlat kabilesinin lideri şu yanıtı vermiştir: "Konaklamanızı isterim, ancak mevcut durumda yanımdaki 400 adamın yiyeceği tükendiği için bir kısmını geri gönderdim. Bu durumda ne yapabiliriz?". İddiaya göre Temücin, liderlik sorumluluğunu üstlenerek misafirlerini cömertçe ağırlamış ve yiyecek-içecek temin etmiştir. Ertesi gün av sırasında, avladığı hayvanları Jurlat kampına doğru yönlendirmiştir. Bu hamle, Jurlat kabilesinin ekonomik durumunu geçici olarak iyileştirip, kabile üyelerinin Temücin'e duyduğu güveni artırırken, kabile içindeki tartışmalara sebep olmuştur. Nitekim Jurlatlar "Taiçudlar kabilesi, akraba olmamıza rağmen mallarımıza ve kaynaklarımıza zorla el koyuyor. Onlar bir liderin sorumluluğunu taşıyor. Gerçek bir lider varsa, o Temücin'dir" demiştir. Jurlat lideri Yulu, Taiçudların uyguladığı tahkir ve baskılara daha fazla tahammül edemeyerek nihayetinde Takhai Dalu ile Temücin'e katılmak istediğini bildirmiş, ayrıca Sadakatini kanıtlamak amacıyla Taiçud liderlerini öldürmek üzere gönüllü olmuştur. Ancak Temücin, bu teklifi reddederek "Beni bu tehlikelere karşı uyardığınız için teşekkür ederim. Bu topraklardaki yollar artık sizin yönetiminizde olacak" sözlerini sarf etmekle yetinmiştir. Bununla birlikte, Yulu ve Takhai Dalu, Temücin'e verdikleri taahhütleri yerine getirmemiş ve Taiçudlara ihanet ederek kaçmıştır. Kaçış sırasında Takhai Dalu, Taiçud kuvvetleri tarafından öldürülmüş ve bu

nedenle Jurlat kabilesi de ortadan kalkmıştır (Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou, 1951, I, s. 140-141; Yuan Shi, 1976, I, s. 4; Vladimirtsov, 1995, s. 126-127)⁹.

Şimdiye kadar anlatılanlar genellikle tarih belirtilmeden kaynaklarda geçen ve Moğol kabilelerinin boylar arasındaki mücadelelerine refere eden hadiselerle işaret etmektedir. Fakat 1201 yılından itibaren Temüçü'nün hanlığa giden sürecin detayları içerisinde yavaş yavaş tarihler belirtilmeye başlanmıştır. Bu minvalde 1201 yılı da Temüçün için oldukça zorlu bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir. Nitekim Temüçün, Taiçudlara karşı etkili bir sefer düzenlemek için geniş bir ordu toplamıştır ve düşmanlarına birer bire saldırmak için güçlerini bir araya getirmiştir. Hotun Orçan ve Hutuudartan'ın yanı sıra, Taiçud soylularının başında bulunan gruplara karşı düzenlediği bu sefer, Temüçün'in askerî dehasını bir kez daha kanıtlamıştır. Temüçün'in Moğolların Gizli Tarihçesi'ne yer alan zaferi, büyük bir titizlikle anlatılmaktadır. Kaynağa göre, Temüçün, Taiçud soylularını ve onların tüm nesillerini bir anlık darbeye, adeta kül gibi savurup kırmış, onlara büyük bir darbe indirmiştir. Bu zafer, Temüçün'in gücünü pekiştirmiş ve düşmanlarının korkusunu artırmıştır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 87).

Aynı yıl içerisinde, Temüçün, Taiçudlara karşı bir başka zafer elde etmiştir. Nitekim bu yılda Temüçün, Naimânlara güçlü bir darbe indirdikten sonra, ordusunu Taiçudlara karşı harekete geçirmiştir. Onon Nehri'nin kıyısında¹⁰, Hangqu Aqucu, Quril ve Qudüdar Bağî liderliğindeki Taiçud ordusunu savaşa zorlamış ve onları bozguna uğratmıştır. Temüçün'in ordusu, düşmanlarını büyük bir düzen içinde yenerek, stratejik bir üstünlük sağlamıştır. Bu zaferin ardından Temüçün, Taiçudlardan Tarqutai Qiriltuq ve Qudüdar'a yönelik ani bir saldırı düzenlemiş ve bu boydan birçok kişi esir düşmüştür. Ancak Quril, diğer düşman liderlerinden farklı olarak Naimânlara sığınmayı başarmıştır. Neticede bu hadise, Temüçün'in düşmanlarına karşı hızla ve etkili bir şekilde saldırabileceğini, aynı zamanda düşmanlarının kaçışlarını engelleyebilecek stratejik hamleler yapabildiğini göstermektedir (Cheng Wou Ts'in Tcheng Lou, 1951, I, s. 390; Yuan Shi, 1976, I, s. 7; Togan, 1998, s. 95).

Taiçudlar, bu yılda Camuha'nın safında birleşerek Temüçün'e karşı büyük bir ittifak kurmuşlardır. Moğolların Gizli Tarihçesi'ne göre, Hatagin ve Salciud kabilelerinden Bahu Çorogi, kendi liderliğindeki Hataginler ve Salciudlar ile Çirhitei Bahadır'ın önderliğinde bir grup oluşturmuş ve bu grup, Dörvön Tatarları ile ittifak yaparak Temüçün'e karşı bir cephe kurmuştur. Bu ittifaka, Dörvönlerden Hacıun Beki, Alçi Tatarlarından Calîn-Buha, İhireslerden Tüge Maha, Hongiradlardan Terheg, Emel ve Alhuitan, Gorlaslardan Çoyor Tsagaan, Naimânların Hüçügüd kolundan Buirug Han, Merkitlerden Togtoga Beh'in oğlu Hutu, Oyratlardan Huduga Behi, Taiçudlardan Targutai Hiriltug, Hotun Orçan ve Aguçu Bahadır gibi güçlü liderler katılmıştır. Birlikte hareket eden bu kabileler, bir araya gelerek Alhui Bulag adı verilen Ca Ciradai Ocağı'nda toplanmışlardır. Burada, Camuha'yı han ilan etmeye karar verdiler. Bir aygır ve bir kısarak keserek ant içen bu grup, Han Irmağı'nın Ergüne'ye döküldüğü bölgeye gelerek Camuha'ya "*Gür Han*" ünvanını vererek onu yüceltmıştır. Ardından, Temüçün'e karşı savaş ilan etmişlerdir. Bu olay, Temüçün için, düşmanlarının birleşerek büyük bir ittifak oluşturduğunu fark ettiği ve buna karşı hızlı bir şekilde bir çözüm aramaya başladığı anlamına gelmektedir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 78-81).

⁹ Buna benzer bir hikâyeyi Kutbeddin eş-Şirazi de bahsetmektedir. Nitekim müellife göre Temüçün'in ilk önemli adımları, Hıtay bölgesindeki Balçune Vadisi'nde atılmıştır. Burada birkaç gün boyunca yiyecek bulamayan ordusunun bir askeri, bir çöl serçesini okla vurmuş ve pişirip Temüçün'e sunmuştu. Temüçün, bu serçeyi yetmiş parçaya bölünmesini istemiş ve kendisi de bir parça almıştı. O anda orada yetmişten fazla kişi bulunmuyordu. Bu paylaşım, tüm halkın ona bağlılık göstermesine ve canlarını ona adamasına neden olmuştur. Bk. (Kutbeddin eş-Şirazi, 2010, s. 19-20).

¹⁰ Yuan Shi'de Sarı Irmağın şeklinde geçmektedir. Bk. Yuan Shi, 1976, I, s. 7.

Neticede Temücin, Moğol boylarının kendisine karşı birleştiğini gördüğünde, Kereitlerin güçlü lideri Ong Han'dan yardım istemiştir. Ong Han, Temücin'in çağrısına olumlu bir yanıt vererek, ona destek vermeyi kabul etmiştir. Temücin ve Ong Han'ın orduları birleşmek suretiyle Hüiten adlı bölgede düşman birlikleriyle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu çatışmada, Camuha'nın öncü birliklerine Naimânlardan Buirug liderlik etmiştir. Taraflar arasında oldukça şiddetli çarpışmalar yaşanmış, Buirug'un komutasındaki birlikler, Temücin'in ordusuna büyük kayıplar vermiştir. Temücin'in ordusu, başlangıçta zor durumda kalmış ve Buirug'un yönettiği birlikler ciddi bir üstünlük sağlamıştır. Ancak, aniden bastıran yoğun yağmurlar, savaş alanını bir çamur denizine dönüştürmüş ve birliklerin düzeni bozulmuştur. Bu doğal engel, Buirug'un geri çekilmesine sebep olmuş ve Temücin'in ordusu, savaşın akışını lehine çevirebilmiştir. Buirug, geri çekilerek Altay Dağları yönüne doğru ilerlemiş ve Ulugtag bölgesine saldırmıştır. Camuha'nın komutası altındaki diğer boylar da çevre bölgelerde akınlar düzenleyerek yağma faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu dönemde, Temücin'in karşılaştığı zorluklar yalnızca savaşla sınırlı kalmamıştır. Aynı dönemde Taiçudlarla girdiği bir çatışmada boğazından ağır şekilde yaralanan Temücin, ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak Temücin'in komutanlarından Celme, büyük bir kahramanlık göstererek yarayı ağzıyla emip kanı durdurmuş ve Temücin'in hayatını kurtarmayı başarmıştır. Celme'nin bu fedakârca hareketi, Temücin'in hayatta kalmasını sağlamış ve onun yeniden güçlü bir lider olarak yoluna devam etmesine olanak tanımıştır. 1201 yılında yaşanan bu olaylar, netice itibarıyla Temücin'in ilerleyen yıllarda Büyük Cengiz Han olarak tarihe geçmesinin önünü açacak bir dizi deneyimi içermektedir. Nitekim bunlar, onun hem liderlik vasfını hem de düşmanlarını alt etme konusundaki kararlılığını pekiştirmiştir. Sonuçta, Temücin, birçok kabileyi bir araya getirerek tek bir güçlü lider olarak tüm Moğol halkının başına geçmeyi başaracaktır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 78-81).

Kaynaklarda geçtiği üzere, Temücin'in liderlik özellikleri ve itibarı hızla geniş bir coğrafyada duyulmaya başlamıştır. Buna göre Taiçud kabilesinin üyeleri, kendi liderlerinin otoriter ve adaletsiz yönetiminden rahatsızlık duyarak Temücin'in cömert liderlik anlayışına yönelmiştir. Temücin, stratejik bir politika izleyerek sık sık kıymetli hediyeler, kürkler ve atlar dağıttığından bu davranış, sadakat ve bağlılık oluşturma aracı olarak etkili olmuştur. Bu nedenle bölgedeki önemli kişilerden olan Hulan, Cebe¹¹ ve diğer kabile liderleri, Temücin'in adalet anlayışı ve dayanışma becerileri karşısında ona bağlılık yemini etmişlerdir. Onon Nehri kıyısında düzenlenen törensel bir etkinlikte, kabile liderleri kırmızı dolu torbalarla yüklü arabalarla katılım sağlamış, Temücin de törende liderleri ve bölgenin saygın kadınlarını onurlandırarak, birleşik bir politik düzenin temelini atmıştır. Düşman karşısında kazandığı zaferlerin ardından, Temücin'in orduyu yönetme ve liderlik becerisi hızla dikkat çekmeye başlamıştır (Reşidüddîn, 1373, I, s. 334; Yuan Shi, 1976, I, s. 6).

Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou'de Taiçudlara mensup Cebe'nin Temücin'in safına geçtiği hadise, Taiçud kabilesi halkı liderlerinin hukuka ve adalet ilkelerine uymamasına daha fazla tahammül edemediklerini, bu durumun da kabile içinde bir rahatsızlık yarattığını ve şu ifadelerle tepkilerini dile getirdiği şeklinde tafsilatlandırılır. Buna göre Taiçudlar kendi aralarında *"Temücin, insanları kendi giysileriyle donatıyor; onları kendi atlarına bindiriyor. Halka teselli edip krallığa barış getirecek kişi kesinlikle odur."* gibi kendi aralarında istişare ettiler. Bu söylem, halk arasında Temücin'e olan bağlılığın hızla artmasına yol açmış ve pek çok kişi onun liderliğini kabul ederek boyun eğmiştir. Bu dönemde de Cilaun badur ve Cebe de Temücin'in otoritesine teslim olmuştur. Aslında, bu kişiler başlangıçta Taiçud kabilesinden Tötöga adlı bir bireyin hizmetkârlarıydı.

¹¹ Bu önemli Moğol komutanı hakkında bk. (Pow, 2017, s. 31).

Daha önce, Temüjin'in babası Tarqutai tarafından esir alındığında, Cilaun badur'un babası Sorqan şıra, onu gizlice serbest bırakmıştı. Bu iyilik, Cilaun badur'un Temücin'e bağlılık göstermesinde önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Öte yandan Cebe, Temüjin'in yanına katılmasının asıl sebebinin çaresizlik olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde Şirgü[tü] abügan, A'ucu badu[r] ve Tarqutai de Temüjin'in otoritesini kabul ederek teslim olmuşlardır. Ancak bu süreçte Quduqul bozkırına ulaştıklarında onları serbest bırakmayı tercih etmiştir. Bunun ardından yalnızca iki oğlu Nai ya (Nayā) ve Ala (Ala[q]) ile Temüjin'e boyun eğmek üzere gelmiştir. Daha sonra, Cöji Caurqan, Dolanggi[t] Jalar kabilesi ile Souei ye Cheng houo ve Mang'u[t] kabilelerini yöneterek Temüjin'in liderliğini kabul etmişlerdir (Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou, 1951, I, s. 148-149).

Moğolların Gizli Tarihçesi'da bu süreç daha farklı bir şekilde anlatılmıştır. Nitekim Temücin'in zaferinden sonra, ilerleyen yıllarda en önemli komutanlarından biri haline gelecek olan Taiçudların Tödögen halkından Sorhon-şer ile ileride Cebe adını alacak olan Zargaadai, Temücin'in huzuruna çıkarak onun emrine girmek istemiştir. Temücin, kabul etmeden önce her iki komutanı da sorguya çekmiş ve onlara sadık kalacaklarından emin olduktan sonra, onları hizmetine almıştır. Bu süreçte, Temücin ile Cebe arasında dikkat çeken bir konuşma gerçekleşmiştir. Cebe, Temücin'in vücuduna isabet eden bir okla ağır şekilde yaralandığında, Temücin ona okun kim tarafından atıldığını sormuştur. Cebe, okun kendisi tarafından atıldığını dürüstçe ifade edince, Temücin onun dürüstlüğünden etkilenmiş ve şöyle demiştir: *"Düşman, savaşp zehirlediğini gizleyerek yalan söyler. Ama sen savaşp zehirlediğini gizlemeden dürüstçe konuşuyorsun. Böyle insanlarla arkadaşlık edilebilir."* Bu sözler, Cebe'nin Temücin'in en güvenilir ve sadık komutanlarından biri olmasının başlangıcını simgelemesi açısından dikkat çekilmiştir. Kaynakların satır aralığından anlaşıldığı üzere Temücin'in liderlik anlayışında dürüstlük, sadakat ve cesaret ön plana çıkmaktadır ve Cebe, bu nitelikleriyle Temücin'in yanında önemli bir yer edinmiştir. Temücin bu sebeple kendisine *"Senin Zurgaadai denilen adının yerine, ağzına ağzı ak kula savaş atımın ense kökünün temrenle vurduğun için sana Cebe adını veriyorum. Yanımda kalarak temren gibi koru."* demiştir. Cebe, ilerleyen yıllarda, özellikle Çin ve Avrupa seferlerinde büyük başarılar elde edecek, Temücin'in askerî zaferlerinin ön saflarında yer alacaktır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 82-83).

Bu suretle Temücin, Moğol toplumunun yeni lideri olarak güç kazandıkça, örgütlü bir stratejiyle hareket etmeye başlamıştır. Ordusunun komutanlarına, her birinin kendi yetkinliklerine ve görevlerine uygun şekilde sorumluluklar verilmiş ve bu süreç, merkezi bir yönetimin temelini atmıştır. Bu dönemde, Temücin'in savaşçıları arasındaki bağlılık oldukça güçlüydü. Bu bağlamda, Temücin'in komutanlarından Şigihutug'un, Taiçudlara karşı son bir hamle yapma önerisi, stratejik bir karar olarak Temücin tarafından büyük bir memnuniyetle kabul edilmiştir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 90). Taiçudlar, o dönemde Moğol konfederasyonları arasında Temücin'in güçlenmesine karşı çıkan kabilelerden biri olarak biliniyordu. Bu sebeple, Temücin'in Taiçudlar üzerine düzenlediği sefer, yalnızca askerî değil, aynı zamanda politik bir anlam taşımaktadır. Şigihutug'un komutasındaki Temücin'in ordusu, yaklaşık üç yüz Taiçud savaşçısını öldürerek başarılı bir şekilde geri dönmüştür (Altan Topçı, 1974, I, s. 629). Ancak bu seferin en dikkat çekici yanlarından biri, Taiçud lideri Targudai Hirultug'un kaçışı olmuştur. Savaş alanından bir şekilde kaçabilen Targudai, bir ormana sığınarak canını kurtarmayı başarmıştır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 102).

Trajik de olsa Targudai'nin kaçışı, Taiçud kabilesinin Temücin karşısında düştükleri vaziyetin güzel bir örneği olmuştur. Targudai ise at binemeyecek kadar şişman olduğu için, bir araba aracılığıyla taşınması planlanmıştır. Fakat Targudai, kaçarken kendi ailesi tarafından izlenmiş ve Şireet dede ile oğulları Alag ve Nayan, onu saklandığı yerden bulmuştur. Burada dikkat çeken nokta, Moğol kabilelerinde yaşanan aile içi

bağların ve dayanışmanın, liderlerin hayatta kalmasındaki kritik rolüdür. Şireet dede, Targudai'yi yakaladıktan sonra, ona bir şekilde ölümüne karar verirken, aynı zamanda kendisinin de Temüçin'in intikamına hedef olacağını bilmektedir. Şireet dede, Targudai'yi öldürme kararını verirken, ölümün karşılıklı olacağı düşüncesine dayalı olarak adil bir ölüm olarak nitelendirir. Bu davranış, dönemin Moğol kültüründeki öldürme anlayışının ve adaletin nasıl algılandığını yansıtan önemli bir anekdotur (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 102-103).

Targudai, ölümünün yaklaşmakta olduğunu fark ettiğinde, oğullarına ve kardeşlerine yüksek sesle seslenerek, Temüçin'in kendisini affedeceğini ve öldürmeyeceğini umarak geri dönmelerini istemiştir. Bu noktada, Targudai'nin Temüçin'e olan güveni, eski bir dostluk ve hoca-öğrenci ilişkisinin sonucu olarak okunmalıdır. Targudai, Temüçin'in onu öldürmeyecek kadar adil ve stratejik bir lider olduğuna inanıyordu. Bu da Temüçin'in kişisel sadakati ve eski ilişkilerine verdiği değeri gözler önüne sermesiyle etrafında toplanan Moğol beyleri üzerinde derin etki bırakmış olmalıdır. Ayrıca Targudai'nin, Temüçin'in öfkesini dindirecek şekilde salınmasının ardından, Şireet dede ve oğulları, onu güvenli bir alana, Hutuhul-Huga mevkiine ulaştırmıştır. Burada, Nayan'ın önerisi, bir kez daha stratejik düşüncenin önemini vurgulamaktadır. Nayan, Targudai'nin temelde bir *"iharet figürü"* olduğunu ve Temüçin'in bu durumda ona güvenmeyeceğini düşündüğü için, Targudai'yi yolda serbest bırakmaya karar vermiştir. Bu durum, bir tür *"güven kazanma"* stratejisi olarak değerlendirilebilir. Temüçin'in huzuruna geldiklerinde, Şireet dede ve diğer oğulları, Targudai'yi Temüçin'in huzuruna getirmeyi reddederek, kendi güçlerini Temüçin'e adadıklarını belirttiler. Bu açıklama, yalnızca Moğol politikalarında sadakat ve ihanetin nasıl şekillendiğini değil, aynı zamanda kişisel ve toplumsal düzeyde güvenin nasıl inşa edildiğini de ortaya koymaktadır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 103-104).

Taiçudların Temüçin ile nihaî karşılaşması artık kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle 1202 yılında, Temüçin'e karşı büyük bir ittifak oluşturulmuş ve bu ittifak Nayanların lideri Tayang Han ve Camuha'nın önderliğinde vücut bulmuştur. Özellikle Tayang Han'ın liderliğindeki Naimânlar bu hamleleriyle Temüçin'in hızla güçlenen egemenliğine karşı büyük bir direnç göstermeyi amaçlamaktaydılar. Bu ittifaka, diğer önemli Moğol kabileleri gibi Taiçudlar da Camuha'nın riyasetinde katılmışlardır. Tayang Han'ın ordusu, Haçir Su'dan ilerleyerek Tamir yönüne doğru hareket etmiş ve Orhun Nehri'ni geçtikten sonra Nahu Hün Dağı eteklerinden aşarak Tsahir Mogod bölgesine ulaşmıştır. Bu rota, Tayang Han'ın ordusunun hem coğrafi hem de askerî açıdan stratejik bir hamle yaptığını göstermektedir. Ancak, Temüçin'in keşif birimleri, Naimân ordusunun hareketlerini zamanında tespit ederek ona haber vermiştir. Bu, Temüçin'in ordusunun savaş alanına hazırlıklı girmesini sağlamıştır. Savaşın ilk safhalarında Temüçin, ordusunun öncü birliklerine bizzat liderlik etmiş, ana kuvvetlerin komutasını ise kardeşi Hasar'a emanet etmiştir. Öte yandan, Naimân ordusu da Nahu Hün Dağı eteklerinde savaşa hazırlık yaparken, öncü birlikler arasında yaşanan kısa ama yoğun bir çarpışma, Moğolların üstün askerî taktiklerinin etkisini göstermiştir. Moğolların etkili saldırıları, Naimânların öncü kuvvetlerini kısa sürede sarsarak, düşman ordusunun düzenini bozmaya başarmıştır. Bu çarpışmada, Temüçin'in *"dört köpeği"* olarak bilinen ünlü komutanları Cebe, Hubilai, Celme ve Sübüdei, büyük bir rol oynamıştır. Bu komutanların yetenekleri, Temüçin'in askerî stratejisinin şekillenmesini sağlarken, ileride yapılacak her türlü askerî seferler de Temüçin'in riyasetinde, fakat güvendiği komutanların elinde şekil bulmasının önünü açmıştır (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 155; Yuan Shi, 1976, I, s. 13; Reşidüddin, 1373, I, s. 126; Benâketî, 1348, s. 363; Sagang Sechen, 2023, s. 65).

Temüçin'in *"dört köpeği"* nin yaptığı etkili hamlelerden sonrasında, Tayang Han da büyük bir endişe duymuş ve savaş alanında büyük bir felaketten kaçınmak için ordusunu geri çekmeye karar vermiştir. Bu geri

çekiliş, Temücin'in askerî gücünün diğer Moğol boyları üzerinde caydırıcı bir etkiye ulaştığının açık bir göstergesidir. Naimân ordusunun geri çekilişi sırasında da Temücin'in takibi devam etmiş ve Tayang Han, Tayga Dağı'na doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Moğolların ısrarlı takipleri, Naimânların moralini bozmuş ve ordunun dağılmasına neden olmuştur. Bu sırada, Camuha, savaşın kaybedildiğini kabul ederek Naimân ordusundan ayrılmaya karar vermiştir. Bu, müttefikinin yalnız bırakılması anlamına geldiğinden Tayang Han için de büyük bir hezimet olmuştur. Camuha'nın ayrılması, aynı zamanda Moğolların yavaş yavaş Temücin'in safında birleşmesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim o sıralarda, Camuha'nın safında yer alan başta Taiçudlar olmak üzere, Cadaran, Hatagin, Salcuud (Salciud), Dörben ve Hongirad (Konkurat) gibi boylar, Temücin'in tarafına geçmeye karar vermişlerdir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 155; Yuan Shi, 1976, I, s. 13).

Sebebi ne olursa olsun aslında Taiçudlarla birlikte pek çok Moğol boyunun Temücin'in safına geçişi, Temücin'in askerî ve siyasî gücünün arttığını ve eski rakiplerinin dahi onun egemenliğini kabul etmeye başladığını göstermektedir. Tayang Han ise Nahu hün Dağı zirvesinde Moğollar tarafından kuşatma altına alınmış ve Moğolların ablukası, Naimânların moralini daha da bozmuştur. Moğolların düzenli kuşatma taktikleri ve ordunun organizasyonu, Naimân ordusunun düzenini hızla parçalamıştır. Askerler, kaçmaya çalışırken büyük bir kaos yaşamış, birbirlerini ezerek ağır kayıplar vermişlerdir. Temücin'in başında bulunduğu Moğollar, savaşı disiplinli bir şekilde yöneterek, Naimân ordusunun mukavemetini çabucak kırmak suretiyle düşmanı geri atmıştır. Tayang Han, teslim olmayı reddederek son bir direniş göstermiştir. Ancak bu direniş, Temücin'in zaferini engelleyememiştir. Çarpışma sırasında Tayang Han ağır yaralanmış ve kısa bir süre sonra yaşamını yitirmiştir. Reşidüddin'in verdiği bilgilere göre, Tayang Han'ın cesedi bir çukurda bırakılmış ve ardından halk arasında aşağılama amacıyla bir taht üzerinde sergilenmiştir. Bu olay, Temücin'in Moğolistan'ın en büyük lideri hâline gelişini simgeleyen bir kırılma noktası olmuştur. Nitekim Temücin'in, eski rakibini öldürmesi ve onun cesedini halk arasında aşağılama biçimi, Moğol boylarının tek çatı altında toplanmasını kaçınılmaz hâle getirmiştir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 155; Yuan Shi, 1976, I, s. 13; Reşidüddin, 1373, I, s. 126; Sagang Sechen, 2023, s. 65).

Moğolistan'daki en büyük siyasî ve askerî güç olan Tayang Han'ın saf dışı bırakıldığı bu savaş, Taiçudların tümü ile Temücin'in hakimiyetini kabul etmesiyle son bulmuştur. Ayrıca hadise, sadece askerî değil, aynı zamanda politik bir zafer olarak akdedilmesi gerekir. Aynı şekilde Taiçudların, Temücin karşısındaki korku ve çaresizliği, Temücin'in Moğol topraklarında sağladığı birliği ve otoriteyi pekiştirmiştir. Camuha'nın da Temücin'e karşı savaşan Taiçudların, zaferin ardından onun tarafına geçmesi, savaşa yalnızca askerî değil, politik bir ivme kazandırarak diğer kabilelerin Temücin'ne yavaş yavaş katılmasının önünü açmıştır. Nitekim Temücin'in safına katılan bu kabileler, Moğol birliğinin güçlenmesine ve Temücin'in imparatorluk kurma yolundaki adımlarına büyük katkı sağlamıştır. Bu tarihten sonra Taiçud ismine ise nadiren rastlanılmaktadır. Fakat Cebe gibi büyük komutanların Moğol İmparatorluğu'ndaki faaliyetleri gün geçtikçe artacaktır. Ayrıca Musa Taiçud gibi Taiçud lakaplı kişilerin Timurlu Devleti'nde de hizmetleri olmuştur (Nizamüddin Şâmî, 1987, s. 97-98; Sümer, 1999, s. 359).

Sonuç

Temücin'in yükselişi sırasında Taiçud kabilesi, onun kaderini belirleyen kritik olaylarda hem hısım hem de hasımlık özellikleri gösteren bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim Taiçudlar, başta ortak atadan gelmelerine rağmen, Temücin'in liderlik yolculuğunun ilk aşamalarında karşılaştığı en büyük zorluklardan birini oluşturmuş, aynı zamanda onun karakterini ve stratejik yeteneklerini şekillendiren önemli

bir etkene dönüşmüştür. Bu süreçte Taiçudların rolü, Temücin'in liderlik anlayışını, müttefiklik ilişkilerini ve düşmanlarını bile kendi tarafına çekme becerisini geliştirmesi açısından belirleyici olmuştur. Temücin'in babası Yesügei'nin ölümünden sonra, ailesi bir tür koruma ve destek umuduyla Taiçud kabilesine sığınmıştır. Ancak Taiçudlar, Yesügei'nin ölümünü bir fırsat olarak görmüş ve Temücin'in ailesini terk ederek onları yalnız bırakmıştır. Bu ihanet, Temücin için yalnızca maddi bir kayıp değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik bir sınav niteliğindedir ve Taiçudların bu tutumu, Temücin'in genç yaşta hayatta kalma mücadelesine girişmesine ve liderlik vasıflarını zor koşullarda geliştirmesine neden olmuştur.

Taiçudlar, sadece Temücin'i yalnız bırakmakla kalmamış, onun liderlik iddiasına doğrudan tehdit de oluşturmuşlardır. Taiçudların son büyük liderleri olan Targutai Hiriltug, Temücin'in öldürülmesini planlayarak onu esir almıştır. Bu esaret, Temücin'in liderlik yolculuğunda hem bir engel noktası hem de büyük bir sınav olmuştur. Esir tutulduğu süre boyunca Temücin, zorluklar karşısında sabır göstermiş ve kaçarak hayatta kalmayı başarmıştır. Bu kaçış, onun kararlılığını, zekâsını ve zor koşullar altında dahi yılmayan bir liderlik ruhuna sahip olduğunu göstermiştir. Temücin'in liderliğini pekiştirdiği ve diğer kabileler üzerinde nüfuz kurmaya başladığı dönemde, Taiçudlar yeniden onun karşısına çıkmışlardır. 1201 yılında Camuha'nın liderliğinde oluşturulan büyük ittifak girişiminde Taiçudlar aktif bir rol üstlenmiştir. Targutai Hiriltug, Hotun Orçan ve Aguçu Bahadır gibi Taiçud liderleri, Temücin'in yükselişini engellemek için Camuha'nın ittifakına katılmakta bir an bile tereddüt etmemişlerdir. Bu ittifak, Temücin'in karşılaştığı en büyük tehditlerden biri olmuştur. Ancak bu tehdit, Temücin'in liderlik yeteneklerini daha da geliştirmesine ve bütün Moğol boylarının kendi safına geçmesine vesile olmuştur.

Bununla birlikte Camuha'nın ittifakına karşı elde edilen zafer, Temücin'in yalnızca askerî anlamda üstünlüğünü değil, aynı zamanda diplomatik becerilerini de ortaya koymuştur. Temücin'in Taiçudlara karşı zaferi ise düşmanlarını dahi kendi safına çekebilme yeteneğini sergilediği bir dönüm noktası olmuştur. Taiçud ittifakında yer alan Süldüs Kabilesi'nden Sorhon-şar ve Zargaadai (daha sonra Cebe adını alacaktır) gibi figürlerin Temücin'in hizmetine girmesi, onun liderlik anlayışının kapsamlılığını ve insan ilişkilerindeki ustalığını göstermektedir. Temücin, Cebe'nin dürüstlüğünden ve cesaretinden etkilenerek onu önemli bir komutan olarak görevlendirmiştir. Bu örnekte olduğu gibi Taiçudlara mensup bu tür bireylerin saflarına katılması, Temücin'in sadece bir savaş lideri değil, aynı zamanda insan kaynaklarını etkili bir şekilde değerlendirebilen bir devlet adamı olduğunu da ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Cebe gibi komutanların Temücin'in yanında yer alması, sadakat ve meritokratiğe (liyakat usulü atama) dayalı bir yönetim anlayışının güzel bir örneğini teşkil etmiştir. Temücin, geçmişteki düşmanlarına dahi fırsat tanıyarak onların yeteneklerinden faydalanmayı bilmiş ve bu da onun liderlik modelini daha güçlü kılmıştır. Bu suretle Taiçudlarla olan mücadeleler, Temücin'in hem kişisel hem de liderlik anlamında olgunlaşmasına katkı sağlamıştır. Nitekim bu kabile, Temücin'in mücadele azmini pekiştirmiş ve onu daha büyük hedeflere yönlendirmiştir. Taiçudların ihaneti de başta menfi olarak görülse de Temücin'i zor koşullar altında ayakta kalmaya zorlamış, *"kim dost, kim düşman?"* mücadelesinde ona sadakat ve güvene dayalı bir liderlik modeli geliştirme fırsatı sunmuştur. Taiçudlar, Temücin'in liderliğe giden süreçte yalnızca akrabalıktan dönüşmüş düşman değil, aynı zamanda onun liderlik kapasitesini şekillendiren bir güç olmuştur. Nihayetinde de Taiçudlar, Temücin'in zaferlerini ve liderlik anlayışını somutlaştıran bir sembol olarak, onun yükselişinde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- [1] Altan Topçı (1974), (Çev. Tuncer Gülensoy), Belleten, C. 38, S. 152, Ankara, (597-634).
- [2] Atwood, C.P. (2004), Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire, Fact On File Yayınları, New York.
- [3] Barthold, V. V. (1990), Moğol İstilasına Kadar Türkistan, (Haz.H. Dursun Yıldız), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [4] Batîfî, (1394hş), Ehval-ı Mülûku't-Tatar ve'l-Moğol, (Tsh. Resûl Ca'feriyân), Kum.
- [5] Cheng Wou Ts'in Tcheng Lou, (1951), Histoire des Campagnes des Gengis Khan, (Frans. Çev. Paul Pelliot Louis Hambis), C. 1, Paris.
- [6] Cüveynî, (2013), Tarih-i Cihangüşa, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [7] Cüzcanî, (1402hş), Tabakât-ı Nâsirî, (Tsh. Abdulhay Habîbî), Tahran.
- [8] Dunlop, D.M. (1944), "The Karaites of Eastern Asia", Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 11, No. 2, (276-289).
- [9] Fletcher, Joseph, (1986), "The Mongols: Ecological and Social Perspectives", Harvard Journal of Asiatic Studies, Vol. 46, No. 1, (11-50).
- [10] Gökalp, Cevdet, (1973), Göktürkler Devletinin Kuruluşundan Çingiz'in Zahuruna Kadar Altaylarda ve İç Moğalistanda Kabileler, Sevinç Matbaası, Ankara.
- [11] Hambis, Louis, (1945), "Le Chapitre CVII du Yuan Che, T'oung Pao", Second Series, C. 38, Supplément: Le Chapitre CVII du Yuan Che, (I-VII+IX-XII+1-7+9-181).
- [12] Harl, Kenneth (2014), The Barbarian Empires of the Steppes, The Teaching Company, Virginia.
- [13] İsfahanî Kazvinî, (1390hş), Holde Berin, (Tsh. Mir Haşim Muhaddes), Tahran.
- [14] Kaya, Çetin, (2024), "Temüçin Ne Zaman Çinggis Kagan/Han Ünvanını Aldı?", Journal of Universal History Studies, C. 7, S. 2, (312-324).
- [15] Kutbeddin eş-Şirazî, (2010), Ahbârü Moğolân der Enbâne-i Molla Kutb, (Tsh. İrec Afşâr), Strare, Kum.
- [16] Ligeti, Louis, (1958), "Deux Tablettes De T'ai-Tsong Des Ts'ing", Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Vol. 8, No. 3, (201-239).
- [17] Lessing, Ferdinand, (1960), Mongolian-English Dictionary, University of California Press, Berkeley.
- [18] May, Timothy (2007), The Mongol Art of War, Chinggis Khan and the Mongol Military System, Pen & Sword, Barnsley.
- [19] Moğolların Gizli Tarihçesi (2011), Moğolların Gizli Tarihçesi, (Çev. Mehmet Levent Kaya, Yay. Haz. E. Kalan), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- [20] Mustevfi (1378hş), Tarih-i Güzide, (Tsh. Abdülhüseyin Nev'ai), Müssese-i İntişârat-ı Emir Kebir, Tahran.

- [21]Nesevî, (1986), Sîretü Celâleddin Mengübernî, (Tsh. Mücteba Mînuvî), Tahran.
- [22]Nizamüddin Şâmî (1987), Zafername, (Çev. Necati Lugal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [23]Poppe, Nicholas, (1956), "On Some Geographic Names in The Ĵamî' al-Tawārîx", Harvard Journal of Asiatic Studies, C. 19, S. 1/2, (33-41).
- [24]Pow, S. (2017), "The Last Campaign and Death of Jebe Noyan", Journal of the Royal Asiatic Society, C. 27, S. 1, (31-51).
- [25]Reşidüddîn, (1373hş), Camiü't-Tevârih, (Tsh. M.Rûşen- M. Müsevî), Neşr-i Elbruz, Tahran.
- [26]Roux, Jean-Paul, (1986), "La Tolérance Religieuse Dans Les Empires Turco-Mongols", Revue de l'histoire des religions, C. 203, S. 2, (131-168).
- [27]Sagang Sechen, (2023), "The Precious Summary, A History of the Mongols from Chinggis Khan to the Qing Dynasty. (İng. Çev. Johan Elverskog), Columbia University Press, New York.
- [28]Sechin, Jagchid-Hyer, Paul, (1979), Mongolia's Culture and Society, Boulder, Westview Press, Colorado.
- [29]Sümer, Faruk (1999), Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Ankara.
- [30]Sverdrup Carl Fredrik (2016), The Mongol Conquests The Military Operations of Genghis Khan and Sübe'etei, Solihull: Helion & Company Limited.
- [31]Togan, Isenbike (1998), Flexibility and Limitation in Steppe Formations the Kerait Khanate and Chinggis Khan. Brill, Leiden.
- [32]Togan, Z. Velidi (1941), Moğollar, Çingiz ve Türkler, Bozkurt Yayınevi, Ankara.
- [33]Vladimirtsov, B.Y. (1995), Moğolların İctimaî Teşkilâtı, Moğol Göçebe Feodalizmi, (Çev. Abdülkadir İnan), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [34]Wing, Patrick (2016), The Jalayirids, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- [35]Yuan Shi 元史 (1976), (Der. Song Lian), Yuan Shi Juan -元史卷/Ta izu-太祖, (Cengiz Han devri Yuan/Moğol tarihi), (Ed. Yang Jialuo), Zhong Hua Shuju, Beijing.